
Fateme Tabatabai

IRFAN I DOVA U HOMEINIJEVOJ MISLI

*Život prođe u tuzi za licem prijatelja
Ptica u ognju, riba izvan vode¹*

GOVORIĆEMO O PREPORODU VJERSKE MISLI, a imam Homeini je zasigurno bio jedan veliki muslimanski preporoditelj našeg doba. On nije bio utemeljitelj vjere, njenih propisa ili, pak, etike i vrijednosti, no, bez sumnje, povratak vjeri, vjerovanju u Boga, reafirmacija religijskih uvjerenja i vrijednosti neki su od darova njegove misli i liderstva.

Njegova misija je bila oživljavanje vrijednosti koje su bile postepeno zaboravljane, koje su obitavale u srcima veoma male grupe ljudi. U takvoj situaciji zaista je bio podvig povratiti kredibilitet islamskih vrijednosti u društvu.

Imam je upozoravao da bi vjera u Boga, čak i da je kojim slučajem tek privatna stvar, nešto sasvim intimno i isključivo vezano za srce, i kao takva morala imati svoju manifestaciju u javnom svijetu. Istovremeno, nikada prakticiranje istinske vjere i očuvanje islamske tradicije nisu bili u koliziji sa zbiljskom religijskom istinom, koja je nespojiva sa hipokrizijom i formalizmom,

¹ Imam Ruhullah Homeini, *Divan pjesama Imama Homeinija*, Izdavačka kuća Tanzim va Našr Āsār Imam Homeini, str. 48.

nego su se doimali kao njena manifestacija, dok je umijeće irfana (gnosticizma) zbir ove dvije zbilje.

Imam je bio pionir koji je doveo do preporoda čistog, izvornog i istinskog irfana. On je nastojao pročistiti ovu metafizičku istinu, na koju su se tokom historije nataložile iskrivljenosti i koja je često bila predmet zloupotrebe. Nastojao je prezentirati svima njeno istinsko lice te pojasniti da je istinski irfan nepomirljiv sa isposništvom, letargijom i indiferentnošću i neodvojiv od džihada-truda i duhovnog zanosa.

Preporod do koga je dovela misao imama Homeinija manifestirao se u različitim dimenzijama, no mi ćemo u ovom tekstu spomenuti dvije dimenzije tog preporoda koje je on rasplamsao u našem društvu. Nadamo se da će ovaj tekst naići na pozitivne kritike akademske javnosti i da će nam oni svojom plemenitošću oprostiti ukoliko pogriješimo, jer nejadi smo, a naš zanos i žudnja veliki, da kažemo nešto o našem učitelju i vodiču.

U ovom tekstu su obrađene dvije teme:

1. Irfan u misli imama Homeinija i njegova manifestacija u teoriji i praksi.
2. Definicija i uloga dove i molitve, s obzirom na status i reputaciju čovjeka.

Čini se da je najjednostavniji i najkraći put spoznaje misli imama Homeinija upravo spoznaja njegova irfana, zato što sve njegove eminentne misli i ideje proizlaze iz njegove gnostičke misli. Čini se da su čak i temelji njegova islamskog pravnog pogleda, manifestiranog u prezentaciji određenih pravnih pitanja kao što je, naprimjer, pitanje “apsolutne vladavine islamskih pravnika”, proistekli iz tog koncepta. Ljubav i pokornost (ešq va ‘ubudijjet) dvije su nerazdvojne zbilje njegova bića.

Imam je predani pobožnjak koji voli pokornost, koji je pred Voljenim Bićem izbrisao u svom biću svaki drugi vid pokornosti, predanosti, egoizma i koristoljublja. Prema mišljenju imama Homeinija, istinski islamski autoritet (faqih), čija je vlast nad islamskim ummetom nužna, je onaj čovjek koji je naspram Voljenog (Boga) iz svog bića odstranio svaku vrstu enanijetskih² došaptavanja i dokolice, i koji je spoznao zbilju vjere i čovjeka. Govor takvog

² Enanijet – ego.

čovjeka je govor njegova Stvoritelja, a njegova vlast je manifestacija Božije vlasti.

U gnostičkoj misli imama Homeinija, ljubav je praćena potpunom pokornošću a pokornost se iskazuje krajnjom lakoćom i obilatim slobodom, nalazeći u tome svoj smisao i značenje, dok se ponos čovjeka i čast muslimana očituju u tom gnostičkom zanosu, iznimnosti i ljepoti.

Irfan u misli imama Homeinija i njegova manifestacija u teoriji i praksi

Irfan u misli imama Homeinija znači stizanje do Obožavanog i utonuće u Njega, vjerovanje u istinitost “nema” “لا” i “osim” “إلا”³, osim Njega ništa ne vidjeti i ništa ne čuti, prevazilaženje stanja “sigurnog znanja”⁴ (stanja poznavanja Šerijata), nadilaženja stanja “nesumnjivog uvjerenja”⁵ (stanja spoznaje i iskrenosti u Šerijatu) i stupanje u uzvišeno stanje “istinske spoznaje”⁶ (stanje potpunog osvjedočenja i utonuća u Istinu), prelaz iz stanja zahira (formalizma) u stanje batina (suštine, biti). Fizičke pojave i predmeti poznaju se posredstvom nauke, njihova istina se poima razumom, dok se samo irfanom spoznaje njihova bit. Ustvari, to znači da je irfan traganje i stizanje do cilja, odnosno, kako bi to Imam rekao, uklanjanje zastora, a ne prikupljanje knjiga.⁷

U kontekstu ovakvog razumijevanja vjere nestaje svaki oblik licemjerja. Tu ne obitava ni onaj koji razumije ni objekat razumjevanja, ni onaj koji zna ni objekat znanja, na vrhu irfana nema ni svjedoka ni objekta osvjedočenja. Toga trenutka arif (gnostik) se uzdiže na stepen na kome ništa ne vidi osim istinskog osvjedočenja i Njegovih manifestacija; uzdiže se na tačku na kojoj shvata da nema ni onog koji čini zikir a ni onoga kome se zikir čini⁸, dok je definisanje onog koji hvali i onoga što se hvali za njega nemoguće, zato što je u zbilji “onaj

³ “NEMA drugog boga OSIM jednog Boga”.

⁴ ‘Ilm al-Yaqīn (علم اليقين).

⁵ Ayn al-Yaqīn (عين اليقين).

⁶ Haq al-Yaqīn (حق اليقين).

⁷ Imam Ruhullah Homeini, Rahe Ešq, Izdavačka kuća Tanzim va Našr Āsār Imam Homeini, str. 32.

⁸ Kāšānī ‘Abdurrezaq, Šarh Menāzil al-Sairīn, Komentar i napomene Mohsen Nedarifar, Izdavačka kuća Nidar, Qom, str. 294.

koji hvali” isto što i “ono što se hvali”⁹. Istinska hvala (hvala dostojna Boga) je nemoguća za onog koji hvali.

Jasnije rečeno, irfan je jedan prolaz; prolaz kroz svijet osjetilnog i pojmljivog, te stizanje do čiste i potpune istine i njene spoznaje. Irfan je jedan pokret uspona i dinamike; to je trud i nastojanje; to je borba i džihad; džihad kao neprestana borba i ulaganje truda u cilju oslobođenja od robovanja, oslobođenja od zindana nefsa (veliki džihad) i bijeg od fizičkog neprijatelja (mali džihad).

Arif u misli imama Homeinija

Arif (gnostik) u misli imama Homeinija je hrabri borac koji je odjenuo svoje ratno odijelo i koji se bori na dva bojna polja. To je zaljubljenik koji razmišlja samo o Voljenom i koji traži i želi samo Njega.

Pošto arif ne može nametnuti ljudima podlu, pokvarenu, tiransku i autokratsku vlast, džihad ovdje dobiva svoje istinsko značenje i dokazuje svoju iskonsku vezu sa irfanom.

Arif je mudžahid, i to hrabar. On je borac, junak koji nema drugog cilja do postizanja savršenstva, postizanja uzvišenog duhovnog stepena i nestanka u Apsolutnom i Vječnom.

Arif, oslobođen svih stega, čovjeku priznaje njegovu visoku vrijednost, smatra ga namjesnikom Boga na zemlji i nikada neće dozvoliti da takvim bićem upravljaju nefsanski prohtjevi (u duhovnoj dimenziji) i sluge šejtanove (u vanjskoj, fizičkoj dimenziji). U očima arifa, čovjek je srž i bit svijeta i egzistencije. On je ukras postojanja. Oko kroz koje Bog posmatra svijet.¹⁰ Konačno, on je najodabranije i najvrjednije stvorenje. Naravno ni u kom slučaju ne bi trebalo poistovjetiti ili porediti ove čovjekove vrijednosti i status sa onima koje zastupa humanizam.¹¹

⁹ Šarh Qeşari bar *Fusūs al-Hikem*, Komentar na uvod u djelo, str. 48.

¹⁰ Muhyid ad-Din ‘Arebi, *Fuşuş al-Hikem*, Feş Âdemi, str. 50.

¹¹ Humanizam, ljubav prema čovjeku, misaoni pokret s početka novog vijeka u Evropi koji je imao za cilj podići ugled i dostojanstvo čovjeka. Veći dio sljedbenika ovog učenja prihvatio je protestantizam.

Cilj arifa

Cilj arifa je ostvarenje i kontinuitet vladavine Istine nad tijelom i dušom čovjeka. Jasno je, čak i bez napomene, da je za ostvarenje ovih ideala potrebno stalno ulaganje truda u borbi – džihadu.

Cilj arifa je usavršavanje čovjeka, iz trenutka u trenutak¹². On smatra taj proces trajnim i neprekidnim. To je pokret evolucije i usavršavanja dvije komponente čovjeka, duhovne i tjelesne. Tijelo čovjeka je jahalica koja služi za uzdizanje duše, stoga on mora misliti na poboljšanje stanja svoje jahalice, ne daj Bože da ona sama postane cilj njegova truda, pretvarajući se na taj način u zamku i zatvor. Jasno je da pretvaranje tijela u zatvor nefsanskih prohtjeva znači spuštanja na najniže nivoe postojanja, što, svakako, nije dostojno čovjeka. Prema stanovištu imama Homeinija, čovjek je poprište konflikta dviju armija, Božije i šejtanske.¹³ Da bi pobijedila nevjerničku, Iblisovu armadu, Allahova vojska treba se neprestano boriti.

Imam nas poučava da čovjekov insanijet (ljudska priroda) i njegova vjera direktno ovise o nivou njegove spoznaje, obaviještenosti, razuma, slobode i slobodoumnosti. Sloboda i slobodoumnost su osobine koje omogućavaju čovjeku duhovno uzdizanje i postizanje uzvišenog stepena koga je i dostojan.

Sloboda i slobodoumnost zahtijevaju dva okvira:

- a) dušu i djelo
- b) društvo.

Da bismo bili slobodni i slobodoumni, moramo neprestano ulagati trud i boriti se. Sloboda i slobodoumnost se postižu isključivo potpunom predanošću, nestajanjem u apsolutnoj Istini i istinskom Voljenom i Obožavanom.

Poruka irfana je ekvivalentna poruci islama, ona ističe pokornost svome Gospodaru. Sjetimo se Imamovih riječi da se spoznaja istinskog islama postiže spoznajom irfana. Stoga je i bilo za očekivati da se upravo ovaj irfan sa svim svojim uzvišenim metafizičkim ciljevima našao na udaru nevjerničke svite, finansijskih moćnika, tirana i licemjera. Sljedbenici irfana upućuju jasnu poruku da, ukoliko oni ustanu protiv naše vjere, i mi ćemo ustati i suprotsta-

¹² Hazreti Alijina (a.s.) izreka: “Na šteti je čovjek kome dva dana proteku istovjetno.”

من استوى يوماه فهو مغبون“

¹³ Imam Ruhullah Homeini, *Šarh Čebel Hadis*, Izdavačka kuća Tanzim va Našr Āsār Imam Homeini, str. 5.

viti se njihovom dunjaluku. Ova vjera, prema njihovom mišljenju, mora biti iskrivljena i uprljana sujevjerjem i novotarijama kako bi bila uništena snaga njene privlačnosti, i kako ne bi bila nanesena šteta njihovom dunjaluku. Irfan imama Homeinija se protivi asketizmu i izolaciji od društva, letargiji, lijenosti, samoljublju, razuzdanosti, nevjerstvu, nemaru, kompromisu sa tiraninom, te zagovara izgradnju plemenitog društva koje će korespondirati plemenitosti i dostojanstvu čovjeka, kao krajnju nakanu irfanskog nauka. Prema tome, idealno društvo¹⁴ i njegova implementacija u praksi su prijeko potrebni kao mjesto i most uzdizanja dostojanstvenog i časnog čovjeka ka duhovnim visinama. Tokovi historije nam svjedoče da istinske ljudske vrijednosti pod utjecajem određenih okolnosti, a na neke smo već ukazali, gube na intenzitetu i doživljavaju pad, međutim one nikada ne gube svoj sjaj i univerzalnost. Uvijek se iznova pojavljuju reformatori i preporoditelji koji uklanjaju pepeo sa žeravice i ovu vatru ponovno rasplamsavaju. Imam Homeini je najbolji primjer ovakvih reformatora.

Imam je bio reformator koji je oživio vjeru i njene vrijednosti. On je zapovijedao da vjera bude ona vrijednost koja će dominirati u životu čovjeka. Njegov govor i poruke nikada nisu bili ograničeni na njegovo društvo. Njegove poruke su univerzalne. On je jasno govorio: "Ja saopćavam svijetu..."

Imam je kao reformator svijetu predstavio istinski, čisti irfan. U historijskom pismu upućenom jednom od lidera kufra i ateizma (predsjedniku SSSR-a Gorbačovu) on preporučuje knjigu "Fusus al-Hikem" Ibn Arebija, utemeljitelja spekulativnog irfana. Imam nije razlikovao muslimana od arifa. On je štitio irfan od iskrivljenosti i prljavih naslaga. Imam je upozoravao da se irfan protivi svakoj vrsti ponižavanja, samoljublja, asketizma i izolacije od društva i da je nespojiv sa svakom vrstom razuzdanosti i odbacivanja vjerskih formi.

Irfan koji nam je Imam prezentirao je irfan spoznaje i svjesnosti, irfan ljubavi i zanosa, to znači, ništa ne vidjeti osim Voljenog, ništa ne činiti osim onoga što je u skladu sa Njegovim zadovoljstvom. To je kretanje oko stožera - "Allah", pristajanje uz karavanu univerzuma koja svjedoči da "nema drugog boga osim Njega."

Arif (gnostik) kojeg nam Imam predstavlja je čovjek koga udaljenost od Voljenog čini dinamičnim, čini ga u svakom trenutku vatrelijim u iščekivanju

¹⁴ Medine Fādele - مدينة فاضله.

Voljenog; to je musliman koji je pronašao put do savršenstva islama. Početak njegova puta je priroda (povratak istinskoj prirodi čovjekova bića). Krajnji cilj njegova putovanja također je priroda, priroda u kojoj je zaljubljeni (ašik) apsolutno savršenstvo njegovo i rezultat ljubavi (aška). Prema tome, Imamov pokret, Imamova poruka, Imamova ljubav i zanos, Imamova poezija, Imamovo islamsko pravo, pa i Imamova revolucija proistječu iz njegova irfana, oslanjaju se na njega i crpe snagu iz njega. Drugim riječima, sve to je manifestacija i očitovanje njegovog irfana. Imam je ponizno pozivao svoj narod na unutarnji duhovni put, na put ka vlastitoj nutrini, prirodi, dozivao ih i govorio:

„O ljudi! Vi niste stvoreni zbog nestanka, poniženja i prezira, robovanja i ropstva, nego ste stvoreni da budete vječni i da stignete do Apsolutnog Obožavanog. Vječnost se postiže onda kada se oslobodite nefsanskih tmina, želja i prohtjeva, i raznih zemaljskih sotonskih sluga. Šejtana, zakletog neprijatelja koji je pripremio zamku za vas, izbrišite iz svog srca koje je centar spoznaje i mjesto Božije manifestacije, zato što je izbavljenje moguće isključivo u okrilju ovakvog djela.“

Imam nikada nije u ime svog vjersko-pravnog liderstva, vjere i irfana zatvarao oči pred realnosti i preprekama koje stoje na putu razvoja i duhovnog uzdizanja čovjeka. Ravnodušnost i pokornost tiranima smatrao je neoprostivim grijehom. Kada bi osjetio opasnost, obustavljao bi predavanja i rasprave o islamskom pravu i islamskom vjersko-pravnom liderstvu. Ogrnuvši se jednim ogrtačem, odlazio bi u evropske zemlje. Iako je bio čovjek vezan za džamiju, medresu, mihrab i minber, smatrajući ih mjestima odakle se propagira i promiče vjera, napuštao bi ih kada je situacija iziskivala. Bio je svjestan opasnosti da mu sredstvo (džamija i mihrab) ne postane cilj. Opasnost je veća samim tim što je i sredstvo sveto.

Kada bi Imam vidio da mu se sužava prostor, on bi činio hidžru. Činio je hidžru iz svetog grada, u čiju je svetost vjerovao svim svojim bićem, gdje je svake večeri u isto vrijeme na mezaru svoga voljenog predvodnika klečao iz poštovanja prema njemu. Čak ga ni bolest nije sprečavala da ode u zijeret svome predvodniku. On je bez trenutka promišljanja napuštao predavanja, koja su bila plod dugogodišnjeg rada, truda, studiranja i rasprava, i upućivao se ka zapadu. On se posvetio ideji promicanja istinskog islama, tražeći dostojanstvo i ponos muslimana. Tako je lice čistog islama zasjalo novim sjajem, budeći novi duh. Biti musliman više nije značilo biti mizeran i manje vrijedan, nego ponosan i častan. Glas Imama, poziv Imama nas upozorava na to da nas, ne daj Bože, ne zavaraju bogatstvo, sjaj i materijalni napredak Zapada. Budite svjesni da je

islam vjera na koju njeni sljedbenici moraju uvijek biti ponosni i ne smiju se osjećati slabim i manje vrijednim. Islam je vjera koja je zbog svog savršenstva i sveobuhvatnosti kadra preuzeti poluge liderstva svijeta. Stoga sljedbenici ove nebeske vjere moraju biti obazrivi i svjesni, moraju spoznati svoju vrijednost i svoj status. Imam ne zaboravlja ni ekscelenciju i predvodnike vjere, skrušeno i očinski ih upozorava na njihovu odgovornost i obavezu. On im se obraća različitim imenima i u različitim kontekstima. Podsjeća ih na njihovu tešku i odgovornu ulogu, jer je svjestan da su zbog njegovog pokreta i islamske revolucije u Iranu oči svijeta uprte u islam. Svijet svojim budnim i pažljivim pogledom kritički promatra sljedbenike ove nebeske vjere, kako bi potvrdili sveobuhvatnost i savršenstvo ove vjere ili je, pak, odbacili.

Sljedbenici islama moraju biti dalekovidni i dubokoumni, gledati iznad sebe i svoga ličnog interesa. Htjeli to oni priznati ili ne, Imam je rasplamsao ovaj preokret modernog čovječanstva, kako među muslimanima, tako i među nemuslimanima. Danas je u svijetu (uprkos napretku tehnologije i općinjenosti materijalizmom) povratak vjeri, duhovnosti i metafizici pojava koja zavrjeđuje pažnju i promišljanje.

Istinski arif i svjestan musliman djeluju u skladu sa potrebama svoga vremena, ali se nikada ne predaju i ne prepuštaju zahtjevima i uvjetima vremena. Koristiti odgovarajući trenutak i situaciju u cilju unapređenja i jačanja duhovnosti jedan je od principa djelovanja arifa. On priprema preduvjete kako bi se stvari i pojave u društvu manifestirale u svom istinskom i čistom obliku. Na tom polju pokret imama Homeinija tokom proteklih godina najjasnija je potvrda naše tvrdnje, stoga ćemo nešto reći o njegovom pokretu.

Nakon godina studija i rasprava o šerijatskim pravnim pitanjima i pitanjima vezanim za islamsko vjerovanje, koja su bila osnova programa studija u (iranskim) teološkim školama, Imam je još u mladosti, sa 27 godina, napisao djelo o osnovama irfana pod nazivom "Šarh Do'āye sahar", namijenjeno istraživačima i akademskoj javnosti. Ovo djelo je rasprava o lijepim Božijim imenima, atributima i spoznaji. "Šarh Do'āje sahar" je djelo koje nastoji uspostaviti vezu između razuma i emocije. U ovoj knjizi Imam na naučan način ukazuje na značaj dove i njenu kreativnu ulogu u životu čovjeka (o čemu ćemo kratko govoriti na kraju ovog teksta).

Dvije godine nakon toga Imam piše djelo "Misbāh al-Hidāye ilā al-Hilāfeti va al-Vilayeti". U ovoj knjizi raspravlja o hilafetu muhammedije i vilajetu alevije,

diskutira o jedinstvenoj supstanci (sintetičkom kvalitetu) i tokovima ove dvije izvorne zbiljske svijetlosti (koje su, ustvari, jedno svjetlo) u pojavnom svijetu.

Imam Homeini, imajući u vidu sklad koji vlada između Šerijata, tarikata i hakikata, kao i nužnost postupanja u skladu sa islamskim propisima, zapostavljanje Šerijata i vjerskih propisa pod bilo kakvom izlikom, čak i pod izlikom stupanja na stepen hakikata, smatrao je nedozvoljenim. U komentaru Ibn Arebijevog "Fusus al-Hikem" Imam jasno kaže:

„Između zahira i batina, očevidnog i nutrine, između tarikata i Šerijata postoji neraskidiva veza. Jedan od puteva koji vode čovjeka ka batinu i hakikatu je put uljepšavanja zahira izvršavanjem šerijatskih obaveza. Prema tome, čuvanje Šerijata i tarikata omogućava postizanje stepena hakikata.“

U nastavku on kategorički kaže:

„Ukoliko neka osoba, izvršavajući šerijatske propise i poštujući šerijatsku formu, ne dospije do batina i suštine stvari, neka zna da je tokom izvršavanja svojih obaveza i naredbi negdje načinila propust.“¹⁵

U Imamovoj filozofiji, čovjek koji je stigao do hakikata i spoznao veličinu Stvoritelja biva još više obuzet ibadetom. Čovjek je po svojoj prirodi zaljubljenik u savršenstvo i ne voli manjkavosti i nesavršenstvo. Kada ugleda manifestaciju savršenstva i uzvišenosti Prijatelja, biva opčinjen Njime i Njegovom ljepotom i predaje se ljubavnom zanosu i skrušenoj molitvi.

Nakon toga, u knjizi "Asrār as-Salāt", opisujući i pojašnjavajući tajne namaza, koji je u biti intimni kontakt čovjeka sa cijenjenim Prijateljem, govori o važnosti i značenju vjerskih propisa i forme. Kada je shvatio da društvena masa nije kadra shvatiti sadržaj ove knjige, piše jednostavnijim i tečnijim stilom knjigu "Ādāb as-Salāt". Naravno mi ovdje ne želimo pobrojati djela imama Homeinija, nego nam je namjera pojasniti tokove i uvjete koje je Imam, u cilju eksplikacije istinskog irfana, stvarao.

Tokom narednih godina njegov irfan dobiva neke druge dimenzije i kvalitete. Borba protiv šejtanskih sluga zahtijeva aktivan nastup na otvorenom bojnopolju. Ako je džihad na početku bio više perom i naukom, sada u ovoj fazi, on poprima jednu sasvim novu dimenziju. Ovoga puta Imam se upušta u opasnu borbu protiv vladara koji je doveo u opasnost slobodoumnost, vjeru

¹⁵ Imam Ruhullah Homeini, *Ta'liqat bar Šarh Fuṣūṣ al-Hikem va Miṣbāh al-Uns*, Izdavačka kuća Pasdāre Islam, Drugo izdanje, Qom, 1410. hidžretske godine, str. 201.

i čast ljudi. Na tom putu on podnosi teškoće zatvaranja u zindan, progon, uvrede, klevete i odvojenost od kuće i porodice. Džamija, medresa, predavanja i rasprave kao osnove njegovog poziva i posla su dovedene u opasnost. On na sebe preuzima sav teret opasnosti i odgovornosti na putu koji vodi do kuće voljenog Prijatelja, smatrajući to ljudskom i islamskom dužnošću, kao što smatra obaveznim obavljanje namaza. U gorljivom zanosu Imam kaže:

Pa dokle će ovi neljudi vladati nad nama?

Pa dokle će ovi lopovi neljude postavljati za upravitelje¹⁶?

Od 1357. (1979. godina, kada je pobijedila islamska revolucija) pa do 1368. hidžretske sunčeve godine (godina smrti imama Homeinija) javlja se nova dimenzija i manifestacija Imamovog irfana, a to je dimenzija vlasti i dominacije istine nad ljudima koji zahtijevaju uspostavu ovakve vlasti. On je godinama odgajao svoj narod da zna šta i koga treba birati na izborima za (državnu) vlast. Nakon pobjede islamske revolucije, ponovno je testirana želja naroda, zato što je mišljenje naroda bilo polazište njegova djelovanja. Smatrao je da su rad i efikasnost teokratske vlasti uvjetovani legitimitetom i prihvatanjem od naroda.¹⁷ Prema tome, kada narod većinom svojih glasova odabere vladavinu Allaha, tada se očituje zahirski, pojavna manifestacija njegovog vilajeta (vlasti). Veoma zanimljivo je i to da su principi njegova rada i djelovanja tokom oba perioda života, i u vrijeme džihada i borbe, i u doba upravljanja državom, istovjetni, a to su: Bog se nalazi u središtu svih nastojanja, vjera u Boga, vjera kao stožer života, ljubav, dinamičnost i pokret, revno izvršavanje obaveza, trajna veza između tarikata i Šerijata i nakon stizanja do hakikata. Na kraju svoga časnog života ponovno se vraća poeziji i pokušava prezentirati istinu u formi stiha. Imam aluzijom i jezikom simbola pojašnjava svojim sljedbenicima irfanske sadržaje jer je jezik irfana nekada aluzija, a nekada metafora.

¹⁶ Divan pjesama Imama Homeinija, str. 266.

¹⁷ Imam Ruhullah Homeini, Velayete Faqih, Izdavačka kuća Tanzim va Našr Āsār Imam Homeini, Šesto izdanje, 1376. iranske hidžretske godine, str. 34.

Definicija i kreativna uloga dove i molitve u životu čovjeka

Još jedno veoma bitno pitanje na koje je upozoravao imam Homeini, a koje ga je spasilo bola i tugovanja zbog odvojenosti (od domovine i porodice), je učenje Kur'ana, učenje i promišljanje o dovama Imama (neka je mir na njih). Zaista, Imam je uspio ustanoviti vezu između dove i objave, na jednoj strani, i razuma i znanosti, na drugoj strani, pomirujući ih i stavljajući u paralelnu ravan tako da potvrđivanje jednog nužno ne iziskuje negaciju drugog. Ovakva negacija se događa onog trenutka kada molitva, dova i religija ne budu podržani logikom, naukom i razumom. Imam upozorava na činjenicu da su "razum i objava", "religijska predanost i promišljanje" dva krila potrebna čovjeku koji želi da postigne savršenstvo. U vrijeme kada se učenje Kur'ana i dova smatralo poslom besposlenjaka, kada čak ni u teološkim obrazovnim institucijama mufesiri Kur'ana nisu smatrani profesorskom elitom, kada je prisustvovanje i učestvovanje u obredima učenja dova i molitvi smatrano nedostojnim ugleda uleme i univerzitetskih profesora, imam Homeini kao alim mislilac, aktivni intelektualac, snažni političar, islamski pravnik i aktivni borac upozoravao je na ulogu i značaj dove u duhovnoj izgradnji čovjeka. U svom prvom irfanskome djelu "Komentar na jutarnju dovu" pozivao je one koji teže savršenstvu na razmišljanje o ovoj božanskoj riznici. U djelu on savjetuje sljedbenike upute i pročišćenja da ne zaborave ovu bogatu riznicu iznimno korisnu na putu usavršavanja čovjeka. U dijelu ove knjige¹⁸ u kome govori o kur'anskim izrazima i dovama, pojašnjavajući riječ "sā'ad" - "صاعد", Imam ističe, ako je Kur'an objava riječi i istine koja je spuštена sa najuzvišenijih visina na blagoslovljeno srce Poslanika (s.a.v.s.), onda su, uistinu, riječi dova i molitve hrana i opskrba za duhovni put upućivača (Božijih poslanika) koja će, nakon duhovnog putovanja kroz časna Božija imena, na kraju puta kroz četiri duhovne irfanske etape, biti darovana tragaocima na putu insanijeta i onima koji su se zaputili autostradom upute.

Prema tome, bit dova nije ništa novo. Njen značaj nije vremenski određen. Međutim, naučnom elaboracijom, dova je u Imamovom vremenu poprimila novu formu i kvalitet. Sljedbenici revolucije, učeći Kur'an i dovu posredovanja, Ašura dovu i Kumejlovu dovu, hitaju u borbu protiv neprijatelja vjere i Kur'ana. Učenje Kur'ana i dova im daje snagu i poticaj na aktivnost, a ne uspavljuje ih.

¹⁸ Sahife Imam, tom 18., str. 481.

Oni, čitajući nebeske riječi Ku'rana i molitve koračaju putem upute i duhovnog usavršavanja, hitrim koracima prelazeći tokom jedne noći sto godina duge razdaljine.

Definirajući dovu u djelu "Komentar na jutarnju dovu" Imam kaže:

*"Dova je duhovna veza između Stvoritelja i stvorenja, spona između onoga koji voli i Onog Koji je Voljen. Ona je sredstvo prolaza kroz čvrstu utvrdu Božiju, čvrsto uže koje spaja zemaljskog čovjeka sa svijetom univerzuma."*¹⁹

Imam potom ukazuje na jednu veoma bitnu činjenicu, a to je da samo izgovaranje riječi nikada ne može biti suština (iako i ono samo ima svoju svrhu i smisao, jer kada pokrećemo jezik bez promišljanja, samo spominjanje Voljenog nam daruje slast i ljepotu, vodeći nas ka savršenstvu). Validnost i korisnost proporcionalne su nivou znanja i spoznaje čovjeka. U ovoj časnoj knjizi Imam pojašnjava da je salik²⁰ onaj putnik koji se zaputio tamnim i opasnim putem, svezao zavežljaj svoje opskrbe za put koji vodi ka Voljenom, dok ga šejtan, njegov zakleti neprijatelj, čaka u zasjedi sa pripremljenom klopkom. Voljeni (Mašūk) je čuvar i zaštitnik zaljubljenika (ašika) i onih koji su se uputili putem Njegovim.

Ibadet (obredoslovlje) u filozofiji imama Homeinija posjeduje jedan novi kvalitet i manifestaciju. Nije to jedan suhoparni i obavezni zadatak. Prema njegovom mišljenju, čovjek koji je postigao stepen hakikata i spoznao veličinu Stvoritelja biva očaran uzvišenošću i veličinom Stvoritelja. Onaj ko je iz dubine duše zaljubljenik u Savršenstvo, bez manjkavosti i daleko od razvrata, kada ugleda manifestaciju apsolutnog savršenstva i uzvišenosti Voljenog, potpuno Mu se predaje i, obuzet Njegovom ljepotom i savršenstvom, pada u ljubavni zanos i skrušeno Mu se obraća, odajući Mu svoje tajne i želje.

Ibadet, obredoslovlje mijenja svoj smisao, umjesto molbe za nagradu za izvršavanje ibadeta, postaje zahvala i hvala Voljenom. To je stepen u kome Prijatelj gorljivom zaljubljeniku, koji se nalazi u stanju potpune nemoći i slabosti, daruje Svoju naklonost otvara kapiju razgovora sa Njim Koji je apsolutno savršenstvo.

Prema tome, ibadet nije suhoparno djelo zaodjenuto u puku formu, nego kao i sve stvari u svijetu egzistencije posjeduje svoju vanjštinu (formu) i

¹⁹ Imam Ruhullah Homeini, *Šarh Do'aye Sahar*, Izdavačka kuća Feyd, str. 32.

²⁰ Putnik koji se uputio na put duhovnog usavršavanja.

nutrinu (bit), ima svoj propis i svoj hikmet (mudrost). Njegova krajnja svrha je dovođenje čovjeka do krajnjeg odredišta, odnosno ulazak u prostor namijenjen samo za odabrane, približavanje Prijatelju i smiraj u okrilju Najdražeg.

Sušтина lijepih Božijih imena

Svi su ljudi, kako je to rekao Imam, a i ostali velikani irfana, putnici (salik) ka perivoju lijepih Božijih imena. Bit i zbilja Njegovih imena nisu sadržani u formi riječi i jezičkom iskazu, nego se manifestiraju u onim osobama kroz koje Bog otvara vrata Svoje dobrote stvorenjima Svojim i čijom spoznajom i spoznaja Boga postaje moguća.

“Zbog vas kiša pada. Onaj ko je spoznao vas, spoznao je Allaha!”²¹

بكم ينزل الغيث، من عرفكم فقد عرف الله

Oni su sredstvo preko kojeg je uspostavljena veza između neba i stvorenja materijalnog svijeta. Vanjština im je uljepšana svjetlom upute i poslanstva a nutrina im je obasjana svjetlom *vilajeta*. Oni su vodiči u čijem batinu je uputa nebeska a u zahiru uputa šerijatska, i koji upućuju tragaoce za savršenstvom.

Prema tome, putnik ka perivoju voljenog Prijatelja, spoznajom sebe, svoga mekama kao stvorenja koje je stvoreno na lik Božiji: *“إن الله خلق آدم علي صورته - Zaista je Bog stvorio čovjeka prema liku svome”*, i spoznajom vodiča (na putu ka Bogu) i opunomoćenika Njegovog, nastavlja put ka dobrima i vrijednostima – to jeste put ka apsolutnom savršenstvu.

Imam Sedžžad kaže:

„Zahvaljujem Allahu Koji se odaziva kada Ga dozivam, dok sam ja nemaran u odazivanju kada me On doziva. Zahvaljujem Allahu Koji, kada imam kakvu molbu, ispunjava je, a ja sam onaj koji se odmeće od Njegovih naredbi. Donosim pozdrav na Allaha Koji je otvorio kapiju molitve i molbe i skratio put putniku koji se uputio ka Njegovu perivoju. On je prema meni blag kao da nikada Njemu nisam bio nepokoran. I na kraju neka je slava i hvala Onome Koji me ne prepušta meni samome.”

Zaista ko je u stanju, osim ovih istinskih tumača Božijih riječi, izreći ovakve riječi:

“O Bože moj! Spoznao sam Te preko Tebe i Ti si me uputio prema Sebi.”

²¹ Zijārete Džāme'e Kebire.

الهي بك عرفتك وانت دللتني اليك

U svakom slučaju, u ovom djelu Imam nam pojašnjava suštinu čovjeka kao Božijeg stvorenja na čijoj vanjštini se ogleda slika nebeska i čija je duša izvorno božanska.

روحي نفتح فيه من – “i u nj udahnem dio duše svoje“.

On je stvorenje kome je uzvišeni Bog poklonio Svoju iznimnu pažnju i zbilja koju je Bog Svojom mudrošću učvrstio.²² To je onaj čovjek koji pripada i zemlji i univerzumu, onaj koji ima svoj uspon i svoj pad, on pada sa svog uzvišenog položaja na grane najgorih stvorenja, no opet mu se pruža prilika za povratak na uzvišene stepene. On prolazi kroz različite stadije i mekame i dolazi do posljednjeg stadija prirode, kako bi kroz te stadije upotpunio krug svoga postojanja. Ovi padovi i usponi su zapečaćena sudbina čovjekova, međutim, ostanak na najnižem stepenu nije na nivou njegove časti i potencijala. Prema tome, njemu je dužnost da nastavi svoje kretanje, noseći svoju opskrbu na tom putu sastavljenu od imana, spoznaje, ljubavi i samilosti sve dok se ne skrasi u blizini Voljenog. Ovdje će zaljubljeni putnik steći svoj konačni smiraj, jer je tu izvor neograničenog savršenstva.

*Nije moje mjesto u kući drage zato što svakog trenutka
poput zvona uzvikujem: ‘Spremite svoje nosiljke (spremite se na put)!’²³*

Prema mišljenju Imama, svaki čovjek je putnik (salik) ka perivoju Istine. Neki znaju gdje treba da idu, dok drugi to ne znaju, umijeće je u razumijevanju i spoznaji puta (tarikata).

Imam na sljedeći način opisuje:

“Dio srca je ljubav kao manifestacija (Božije) ljepote (džemal), u svojoj biti i prirodi ono je naklonjeno ljepoti Voljenog, međutim, pošto se nalazi u suluku (duhovnom putovanju), ono (taj dio srca) spoznaje sjene Najljepšeg (Džemil) ili, pak, posmatra suštine ljepote... Istovremeno, dio srca je strah, kao manifestacija (Božijeg) veličanstva (dželil). On (taj dio srca) uvijek spoznaje atribute veličanstvenosti, veličine i snage.“

²² Šarh Do'āye Sahar, str. 35.

²³ Imam Ruhullah Homeini, Ādāb aṣ-Ṣalāt, Izdavačka kuća Tanzim va Našr Āsār Imam Homeini, str. 13-14.

Pošto je putnik izgubljen i zbunjen na svom putu ka perivoju Prijatelja, Voljeni mu se predočava na svakom stadiju Svojim posebnim imenima. Prema tome, putnik (salik) se nalazi u različitim halovima, stanjima, ponekada osjeća širinu, a ponekada tjeskobu.

Pod lijepim Božijim imenima podrazumijevaju se Božiji izaslanici.²⁴ Imena posjeduju suštinu izvan njihovog vanjskog jezičkog značenja kroz koje se Bog manifestira u pojavnom svijetu egzistencije i utječe na njega :

“U ime Tvoje, zbog kojeg su stvorena nebesa i Zemlja i (u ime Vas) zbog kojih Bog otvara i zatvara vrata (svoje milosti)!”²⁵

“باسمك الذي خلقت به السماوات والارض با بكم فتح الله و بكم يختم الله”

Iako su ova Božija imena stvorena²⁶, ona su oslobođena svih stega dunjaluka, a prema hadisu “kurbul-karaib“, ona su oči, ruke i drugi organi Uzvišenog Boga.

Prema tome, traženje posredovanja Božijih izaslanika, imama i dozivanje Boga jezikom ovih velikana, poruka je imama Homeinija koja odzvanja kroz ova vremena. Ovaj govor je bogata riznica spoznaje. Zarad razumijevanja ovih spoznaja, potreban je studij i stjecanje znanja iz oblasti filozofije i irfana. Rezultat spoznaje ove riznice je pokret i dinamičnost. To je put spoznaje i zaljubljenosti, pokornosti i predanosti. Samo u takvim okolnostima, izgovarajući riječi Njegovih savršenih opunomoćenika, mi ćemo biti kadri dozvati Boga. U protivnom, bespomoćni i obuzeti dunjalučkim stegama i vlastitim strastima mi nismo u stanju podnijeti ni najmanje poteškoće na tom putu, pa sa kakvim usudom da otvaramo usne svoje i govorimo:

“Bože moj! Gospode moj! Upravitelju moj! Gospodararu moj! Ako mi podariš strpljenje nad kaznom Tvojom, kako ću se strpiti i podnijeti udaljenost od Tebe!”

”فهبني يا الهي و سيدي و مولاي و ربي صبرت علي عذابك فكيف اصبر علي فراقك”²⁷

²⁴ Misli se na imame (neka je mir na njih).

²⁵ Ziyārete Džāme‘e Kebire.

²⁶ Meleki Tabrizi, Resāle Liqāu Allah, str. 10.

²⁷ Kumejlava dova.

Imam, govoreći o putu ljubavi, kaže:

„Ja, slijepa srca, do sada nisam uspijevao sa punom ozbiljnošću čitati ovaj dio i neke druge dijelove ove časne dove (Kumejlove dove), nego sam je učio ponavljajući riječi imama Alija (neka je mir na njega) a da nisam znao da je sabur i podnošenje (ovakvog stanja neznanja) teže od podnošenja džehenemske kazne.“²⁸

Put Šejhulenbija (Predvodnika poslanika)

Putnik (salik) ka perivoju Voljenog učenjem ove dove putuje stazom koja vodi od zahira (vanjskog) ka batinu (unutarnjem):

*“Allahu moj, molim te Tvojom uzvišenošću u punoj njenoj vrijednosti, a svaka Tvoja uzvišenost je vrijedna.”*²⁹

”الهم اني اسئلك من بهائك بابهاه و كل بهائك بيهي“

Noseći teret i opskrbu tragaoca na putu ka perivoju Istine, čovjek shvata da, kročeći korakom spoznaje, ipak nije moguće stići do konačnog cilja, to jest utonuća u Allahu, (فنا في الله), i da nije u stanju bez ograničenja vidjeti svoga Gospodara onakvog kakav On zbilja i jeste, osim ako se čvrsto i odlučno pripremi, zaogrne ogrtač iskrenosti i bez trunke licemjerja krene na put, savladavajući jednu po jednu stepenicu i deredžu sve dok ne dođe na stepen gdje više neće poznavati svoju iskrenost. On (salik) tada stupa u stanje potpune odvojenosti od materije, nakon čega se upućuje ka “ograničenoj istini“, a potom nastavlja put dalje ka “Apsolutnoj Istini”. Sve ove deredže moguće je ostvariti isključivo ibadetom.

Imam Homeini na ovaj način nas podsjeća na duhovno putovanje Ibrahima (a.s.).

Ibrahim je svoje lice okrenuo prema Onome Ko je nebesa i zemlju stvorio iz nepostojanja. Ovo je prvi stepen spoznaje, to jest izlazak iz širka, pridruživanja Bogu druga. U sljedećoj fazi polagano se oslobađa dunjalučkih materijalnih stega i tmina. U ovoj fazi rađa se osvjet duše-nefsa rububijjeta, priznavanja Boga kao Tvorca i Gospodara svijeta. Lice duše, koje poput zvijezda sja na nebu njegova postojanja, prekriva veo. Graditelj monoteizma promatra njegov zalazak. Nakon toga stupa na stepen “srca”, gdje puni mjesec srca izvire iz

²⁸ Rahe ‘Ešq, str. 18-19.

²⁹ Dio jutarnje dove, prema predaji, imama Bakira (neka je mir na njega).

horizonta njegova postojanja. On u tom trenutku promatra rububijet “srca” (srcem shvata Gospodara svijeta) i prati njegovo zaklonuće pod velom. Neće proći mnogo vremena, a on će ponovno vidjeti njegov pad i zalazak (spoznaće prolaznost srčane spoznaje). Prolazeći i taj stadij, ponovno i na licu sunca duše vidi veo i spoznaje da i u tom stadiju sja ograničena božanstvenost. On se ni na ovom stadiju ne zadržava i ne gradi svoje stanište, zato što on traži apsolutno božanstvo, a ne ograničeno božanstvo.³⁰ On zna da su ove stege, velovi i zastori, iako neki od njih sazđani od svjetlosti, ipak zastori. U trenutku zalaska svjetlosti duše (ruha), počinje sjati svjetlost Hakka, i zbiljsko sunce izranja i sja dok božanstvenost duše (ruha) nestaje i gubi se. U ovom stanju promatranja Tvorca i Stvoritelja duše (ruha) salik se oslobađa svih imena, običaja i svega što nosi ime (oslobađa se svih stega materijalizma i ograničenja duše), i osjeća u svom biću svu veličinu Njegova postojanja. On Ga (Boga) više ne traži negdje izvan sebe, nego gradi sebi stanište u svetom Božijem miljeu, stupajući u svijet Njegovih lijepih imena i sifata. U ovom svijetu započinje imenima koja obuhvataju manji opseg, sve dok ne stigne do nivoa koji obuhvata sva Božija imena, nakon čega stupa u svijet apsolutne Božanstvenosti u kome se tope i nestaju sva Božija imena i sifati (atributi).

Prema tome, vidimo da je “Jutarnja dova” u svojoj izvornoj biti putovanje na čijem početku putnik prvo uviđa ljepotu, nakon toga vidi ljepotu u još izražajnijem, a onda i u najizražajnijem obliku. Međutim, nakon prolaska kroz ovaj prvi nivo, on uviđa da “bolji” i “najbolji” u ovom sistemu nemaju smisao i značenje jer ono što je vrijedno da postoji je istinska ljepota i dobrotā, a ne njihove izvedenice. Tog trenutka putnik ka perivoju Božijih lijepih imena i sifata piše putopis i putokaz onim svojim saputnicima koji još nesigurnim korakom kreću, dajući im savjete i upute. Zbog toga je Imam i govorio: *“Dove Imama su vodiči koji vode ka cilju, a ne pokazivači.”*³¹

Da li su zahtjevi i želja kraj i konačnica

Ukratko, poruka predvodnika upute je da se do Apsoluta dolazi preko “ograničenog”. Da bi se stiglo do zbiljske svjetlosti, potrebno je vidjeti zalazak figurativne svjetlosti. Sada kada smo shvatili da je dova ispunjena željama,

³⁰ Šarh Do'āye Sahar, Entešārāt Etelā'āt, str. 43-44.

³¹ Rahe Ešq, str. 19.

molbama i traženjem, postavlja se pitanje da li putnik (na stazi duhovnog putovanja) i onaj koji traži sjedinjenje sa Istinom imaju još nekih zahtjeva i želja. Da li je stizanje do cilja jedina želja i molba? Da li i nakon stizanja do stepena blizine (Bogu), još postoje određeni zahtjevi i želje i da li je to ustvari očuvanje i kontinuitet te blizine? Ovdje se distingviraju pitanja i želje. Pitanja i želje direktno su vezani za stvaranje i egzistencijalni stepen salika (čovjeka putnika), zato što potreba čovjeka tjera na pitanje i traženje, a potrebe direktno ovise o širokogrudnosti i kapacitetu svake osobe.

Pitanja i potrebe na početku puta su površni i plitki i odnose se samo na verbalno traženje i molbu.³² Međutim, kada je pitanje posljedica promišljanja i spoznaje vlastite egzistencijalne pozicije, tada prelazi sa jezika na srce i hal-stanje, tako da čovjek svim svojim bićem osjeća svoju potrebu i upućuje molbu. On tada ponovno svoju želju izriče jezikom. Jezik nam tada kao glasnik batina (nutrine) govori o toj želji. Vanjsko (zahir) i unutrašnje (batin) se sjedinjuju u zahtjevu i želji. Jezik govori ono što srce želi. Smatra se da u ovom stanju, dova biva primljena i uslišana. Prema tome, arif, tragalac za perivojem Voljenog, zna šta da traži i za šta moli, zna kada treba da moli i kako da moli i zna kada treba da šuti. I ne samo to, nego veoma dobro zna da “kod onog koji nešto želi, želja i ono što se želi egzistiraju u njemu i nastaju iz njega samoga”.³³

*Od evlija jednu skupinu poznajemo
čija su usta zapečaćena učenjem dova³⁴*

Ovdje nam imam Homeni pored lične veze svakog čovjeka sa Stvoriteljem, prezentira blistavu stazu spasa za one koji tragaju za Istinom i Istinitim. Putovanje bez čvrstog oslonca na vodiče i upućivače smatra veoma opasnim i u većini slučajeva ono završava u bespuću.

Imam pojašnjava ovu istinu tajnom činjenice da sve dove počinju izgovaranjem “Allah” ili “Allahumme”, i time da je čovjek mikrokosmos, objedinitelj svih slika i oblika svijeta egzistencije koje je Bog stvorio. Prema tome, čovjek je vođen i educiran “Ism e’zamom” – najuzvišenijim imenom Božijim koje u

³² Ibn ‘Arabi, *Fuṣuṣ al-Hikel*, str. 60.

³³ Šarh Čahal Hadīṭ, str. 56.

³⁴ Dželaluddin Rumi, *Mesnevija*, Treći svezak, stih br. 1880.

sebi involvira sva imena i sve attribute i koje obuhvata svu egzistenciju i upravlja njom. Prema tome, istinski gospodar savršenog čovjeka je jedan jedini Bog. Čovjek kao najsavršenije biće, kada moli i nešto traži, treba to da traži upravo onim imenom i onom istinom koja u sebi involvira svu Njegovu veličinu i sveobuhvatnost, a ime Njegovo blagoslovljeno Allah je najbolje ime za uputu i zaštitu ovog Božijeg stvorenja (čovjeka). Čovjek, u cilju predanosti atributima Božije milosti i snage, oslanja se čvrsto na ime koje je objedinitelj svih Božijih atributa samilosti i veličanstvenosti, on ovim imenom Božijim traži uputu, zato što zna da ime Allah pod svojom zaštitom čuva one koji vjeruju i one koje On izbavlja iz tmina na svjetlo upute.³⁵

”الله ولي الذين آمنوا يخرجهم من الظلمات الى النور”

Na kraju, kao rezime, navodimo nekoliko sadržajnih rečenica imama Homeinija.

“O dragi! Skini sa sebe odoru pokornosti ženi i prijatelju i, koliko god bilo teško i naporno, popravi svoje stanje (hal)...³⁶ Put ahireta je uzak a put ljudskosti (insanijeta) težak, a mi smo jadnici poput pauka obuzeti mislima o plijenu i lovini, zbunjeni i izgubljeni, poput ličinke svilene bube umotani u niti strasti i želja, pogleda otrgnuta od svijeta tajni i društva dostojna družbe.”

S perzijskog preveo: Nihad Čamdžić

³⁵ Al-Baqara, ajet 257.

³⁶ Ādāb aṣ-Ṣalāt, str. 5.